

**Světová politika
ve 20. století
(I.)**

Vladimír Nálevka

NAKLADATELSTVÍ ALEŠ SKŘIVAN ml.
Praha 2000

trival László Rajk. V témže roce skončili v cele smrti i představitel Tivovy frakce v albánském vedení Koči Džodze. Španěle dopadli i čelný představitel bulharského hnutí odporu v letech druhé světové války Trajčo Kostov, o jehož osudu rozhodl Jiří Dimitrov krátce před svou smrtí. V Rumunsku byla na počátku padesátých let postavena před soudní tribunál skupina stranických pracovníků kolem Anny Paukerové a Lucretia Patraskana. V Polsku padl Władysław Gomułka již na sklonku roku 1948, ale zachránil si život. Hon na čarodějnice vyvrcholil v Praze, kde Gottwaldovo vedení KSČ poslalo v listopadu 1952 na smrt jedenáct svých soudruhů, včetně bývalého generálního tajemníka strany Rudolfa Slánského. Příznačné bylo i antisemitské zaměření celého procesu. Tyto justiční vraždy byly však jen viditelnou špičkou ledovce násilí a teroru vůči „třídinnému nepříteli“. Jeho uvězněním si stalinské režimy zajišťovaly otročskou pracovní sílu pro velké stavby socialismu.

Ekonomickou základem formujícího se společenství Sovětského svazu a lidově-demokratických zemí měla vytvořit Rada vzájemné hospodářské pomoci, která byla založena v lednu 1949. Nikdy se však nestala skutečně fungujícím mechanismem a veškeré pozdější pokusy o její reformu musely ztroskotat na direktivně řízené ekonomice s neexistujícími tržními vztahy. Navíc v její struktuře převládaly nerovnoprávné vztahy, kdy hospodářské programy většiny členských zemí byly podřízeny potřebám Sovětského svazu, především jeho vojensko-průmyslového komplexu.

V září 1950 Stalin neočekávaně navrhl změnu dosavadní struktury Informbyra podle nekdějšího modelu Komunistické internacionály, což by v praxi znamenalo popření i formální nezávislosti jednotlivých komunistických stran a zdůraznění autoritativní role řídicího centra. S touto iniciativou měla ovšem vystoupit nikoli sovětská, ale francouzská strana. Stalin si vybral Etienna Fajona, pro kterého byla také připravena základní osnova návrhu. O této otázce také jednalo zasedání sekretariátu Informbyra v Bukurešti ve dnech 22. až 24. listopadu 1950. Výsledné komuniké stanovilo „organizovat mimořádné zasedání pléna Informbyra komunistických a dělnických stran a posoudit rozšíření jeho funkcí. Se zásadním referátem vystoupí francouzský delegát.“ Nestalo se a v dalších měsících byl celý projekt v tichosti pohřben. Zdá se, že rozhodla Stalinova prosincová schůzka s Palmirem Togliattim, který byl již predestinován do role generálního tajemníka nové Kominterny. Celý funkcionář Komunistické strany Itálie však rozhodně opoujel všem pokusům o návrat do minulosti. Stalin ustoupil a nikdy se již ke svému zářijovému plánu nevrátil. Informační byro komunistických a dělnických stran bylo rozpuštěno 17. dubna 1956, krátce po Chruščovově kritice Stalina na XX. sjezdu KSSS.

XVII. Boj o západní Evropu

V prvních poválečných letech probíhal i zápas o charakter států v západní Evropě, především ve Francii a v Itálii. Válečné zkušenosti vytvořily prostor pro politickou ofenzivu levicových sil, které byly odhodlány prosadit zásadní změny mocensko-ekonomických struktur. Vidina sociálního státu byla přitažlivá i pro střední vrstvy a varování Friedricha von Hayeka či Karla Poppera před nebezpečím totalitarismu prozatím příliš nerezonovalo. Sovětský svaz sice koncentroval svoji pozornost na dění ve střední a východní Evropě, ale výrazně se angažoval i na západ od Labe. Společal na recidivu amerického izolacionismu a byl připraven těžit z poválečné hospodářské krize. Linie studené války procházely nejen Německem, ale i Pyrenejským poloostrovem.

Francie a Itálie

Generál Charles de Gaulle (1890-1970) usiloval na přelomu let 1944 a 1945, vedle konsolidace mezinárodního postavení Francie o to, aby zastavil šíření levicové vlny. Znamenalo to mj. i převzetí pevné kontroly nad státním aparátem a zejména nad ozbrojenými silami. Již 28. srpna vydal rozkaz o začlenění jednotek hnutí odporu do pravidelné armády, kde se partyzáni dostali pod dohled gaulistických důstojníků. V armádě opravdu propukl světázný třídní boj, v němž - řečeno slovy A. Wertha - stará škola nakonec zvítězila.

V souladu se svou politickou orientací na spolupráci antifašistické koalice, Stalin požadoval od francouzských komunistů podporu pro de Gaullovu vládu. V rozhovoru s Mauricem Thorezem před jeho návratem z moskevského exilu do vlasti v listopadu 1944 varoval Josif Vissarionovič před možnou hrozbou izolace strany a kategoricky naléhal na vytvoření širšího levicového uskupení, včetně svazku se „socialistickou svoločí“.

V této souvislosti byla diskutována i otázka tzv. Vlasteneckých gard, které byly většinou ovládnuty komunisty. Stalin souhlasil s jejich rozpuštěním a vyslovil se proti případné další legální existenci ozbrojených formací KSF. „Dnes, kdy existuje mezinárodně uznaná vláda, která disponuje armádou, nebylo by vhodné udržovat paralelní ozbrojené oddíly. To by mohlo být zneužití proti komunistům. Tyto oddíly je zapotřebí přetvořit v politickou organizaci a jejich zbraně schovat. Je nutné respektovat vzniklou situaci, de Gaulle a jeho kabinet. Komunistická strana není tak silná, aby se mohla pokusit o úder proti vládě. Musí si získat spojení. Její čas ještě přijde.“ Bylo charakteristické, že Stalin v tomto okamžiku uvažoval o Francii pouze v souvislostech globální

mocenské strategie jako o potenciálním spojení a možné protiváze britsko-amerického svazku.

Posoj komunistů, kteří začali vystupovat v duchu Stalinových doporučení, velmi ulehčily de Gaullovi realizaci jeho záměrů. Na zasedání pléna Ústředního výboru dne 21. ledna 1945 prohlásil M. Thorez, že místní a departementní výbory národního osvobození nesmí nahrazovat obecní a státní správu. Výbory poté ztratily jakýkoliv raison d'être.

Velký význam pro další vývoj měla otázka vztahů mezi komunisty a socialisty. Na podzim 1944 oznámil generální tajemník socialistické strany (SFIO), že ze 169 předválečných poslanců a senátorů bylo 115 vyloučeno ze socialistického hnutí za nedůstojné chování v době německé okupace a režimu ve Vichy. Deklaroval také, že SFIO bude napříště „energičtější usilovat o realizaci programu hnutí odporu“ a nabídl v této souvislosti Thorezovi spolupráci. V prosinci 1944 byl vytvořen Stálý výbor jednoty, ale nakonec všechny pokusy o sloučení obou stran ztroskotaly. Více socialistů Léon Blum prosadil svou autoritou - opíraje se o podporu aparátu a starého funkcionářského kádru, aby tradiční politická linie strany zůstala zachována. Z jeho podnětu přijal sjezd SFIO v srpnu 1945 zásadní rozhodnutí, které se pak stalo východiskem pro politickou koncepci třetí síly mezi komunisty a pravici. Tím byla také odmítnuta předchozí výzva komunistického sjezdu ke splnění.

Francie nesplnila Stalinovo očekávání a v mnoha směrech se solidarizovala s britsko-americkou koalicí. Byla okamžitě potrestána na londýnské konferenci Rady ministrů zahraničních věcí v září a v říjnu 1945, kdy Molotov zahlokoval její participaci na přípravě mírových smluv s Bulharskem, Maďarskem a Rumunskem. Stalin se rozhodl o své nespokojenosti informovat Thoreze, je-li možná ve francouzské vládě i nadále zasedali komunisté. Molotov požádal sovětského velvyslance v Paříži A. E. Bogomolova, aby vůdčímu představiteli KSF předal Stalinovo ústní sdělení: „Sovětská vláda by přivítala, kdyby Francie prováděla nezávislou politiku a nevystupovala v roli agenta druhého státu.“ Kritika se týkala přístupu ministra zahraničí G. Bidaulta k problémům východoněmeckých hranic, psaní francouzského tisku o sovětských aktivitách v jihovýchodní Evropě, ale především společného vystupování všech tří západních mocností v mnoha otázkách světového dění.

Výsledky jarních obecních a podzimních parlamentních voleb demonstrovaly sílu obou levicových stran. V obecních volbách získali komunisté a socialisté většinu v 458 z 957 měst a obcí nad 4 000 obyvatel. Jen čtyři města s více než 100 000 obyvateli neměla levicovou většinu.

Volby do prozatímního Národního shromáždění v říjnu 1945 měly být ovlivněny první velkou americkou poválečnou půjčkou, ale přesto komunisté a soci-

alisté získali absolutní většinu hlasů. KSF získala 5 mil. hlasů (160 mandátů), SFIO 4,6 mil. (146 mandátů). Naproti tomu v poli poražených skončila klastická pravice, která dostala necelé 3 mil. hlasů, a radikálové, pro něž hlasovalo něco málo přes milion voličů. Pravice zaplatila za Vichy a radikálové za Mnichov. Nejsilnější občanskou stranou se stalo Lidové republikánské hnutí (MRP) s 4,5 mil. hlasů, které bylo založeno v listopadu 1944. Navazovalo na katolickou odbojovou skupinu Combat a přijalo do svého programu principy Národní rady odboje, včetně požadavku znárodnění a sociálních reforem. Proklamovalo též plnou loyaltitu generálu de Gaullovi. Mělo podporu církve a silné pozice na francouzském venkově. Jeho oporou byla tradičně klerikální centra - Bretan, Normandie, Alsasko.

Generál de Gaulle sledoval vnitropolitický vývoj s krajní nevolí. Doufal, že soustředí ve svých rukou maximum výkonné moci a parlament i politické strany budou více méně jen jeho poslušným nástrojem. Skutečnost však byla jiná. Levicové síly dokonce donutily generála, aby souhlasil s řadou významných sociálně-ekonomických změn, proklamovaných ještě v programu Národní rady odboje. KSF, SFIO a MRP obsadily po říjnových volbách přes 80% poslaneckých křesel a bylo tedy logické, že jádrem nové generálovy vlády byly právě tyto strany. Prosadili se princip tripartitismu. Kabinet také pokračoval ve znárodnovacím procesu, zahájeném již v roce 1944 vyvlastněním uhebných dolů v departementech Nord a Pas-de-Calais. Po volbách byly nacionalizovány závody Renault, letecká doprava, obchodní loďstvo, Banque de France, čtyři další velké bankovní domy a desítky pojišťoven. Za znárodněné podniky se vyplácela náhrada a celý projekt nepřekročil hranice státního kapitalismu. Byl také uzákoněn nový systém sociálního zabezpečení s rodinnými přídatky a vyššími penzemi. De Gaullovi se oprávněně zdálo, že politické strany vládnou jemu a nikoli on politickým stranám. Napětí v politické špičce kulminovalo na přelomu let 1945-1946. Poté, co socialističtí ministři navrhli snížení vojenského rozpočtu o 20 %, podal generál Charles de Gaulle demisi. Předpokládal, že její občanské strany a SFIO pokorně povolají k moci v situaci, kdy se již nebude muset ohlížet ani na ně, ani na parlament. Netušil však, že se tak stane až o dvanáct let později.

Za nového premiéra byl vybrán dosavadní předseda Ústavodárného shromáždění, socialistický politik Félix Gouin. V jeho kabinetu zasedlo sedm členů SFIO, šest komunistů a šest členů MRP. Svou pozornost soustředil na dva úkoly - dokončení znárodnění a na přijetí nové ústavy. Do rukou státu přešel báňský průmysl, plynárny, elektrárny, pojišťovny a Alžírská banka. Jean Monnet vypracoval plán modernizace a racionalizace průmyslu, v němž počítal s rozsáhlou zahraniční finanční pomocí. V polovině března odletěl spolu

s Léonem Blumentem do Washingtonu, aby tuto pomoc přivezl. Dohodou Blumnes z 28. května 1946 byly sníženy francouzské válečné dluhy, otevřela se možnost finančních úvěrů a výhodné koupě obchodních lodí. Mise Bluma a Monneta vytvořila předpoklady pro volnější příklon Francie k americkému pólu světového dění.

V klíčové otázce nové ústavy postupovali socialisté a komunisté ještě společně. Obě strany podpořily návrh nové ústavní listiny, který absolutizoval roli jednokomorového národního shromáždění, rušil senát a omezil roli prezidenta na „pouhého písaře a listonoše republiky“. Proti tomuto projektu, předloženému 5. května 1946 k celonárodním referendům, se sjednotily všechny občanské strany. Využily nesouhlasu středních vrstev - konstituace neobsahovala stanovitelné záruky ochrany soukromého vlastnictví - a těsnou většinou přehlasovaly levicový blok. Proti svým koaličním partnerům se postavilo i Lidové republikánské hnutí, které bylo stoupencem silné prezidentské moci a obvinilo komunisty ze snahy o sovětizaci Francie.

Po odmítnutí levicové ústavy bylo nutné vypracovat volby do nového Ústavodárského shromáždění. Měření sil proběhlo 2. června 1946. Zvrátili republikáni, kteří dostali 28 % hlasů, komunisté 26% a socialisté 21 %. Zbytek hlasů si rozdělily pravice strany. Vládu vytvořil čelný představitel MRP G. Bidault opět na principech tripartismu. Ekonomika byla v kritickém stavu, zhoršila se zásobovací situace a vzrostla inflace. Dominoval černý trh, který se stal vážnou překážkou hospodářského oživení. Mladý ministr Pierre Mendès-France sice prosazoval ménovou reformu, ale neuspěl. Nový návrh ústavy potvrzoval kontrolu parlamentu nad výkonnou mocí, ponechával senát v pozmeněné podobě Rady republiky s minimálními pravomocemi. Dále bylo garantováno právo na práci, potvrzena správnost znárodnění veřejného sektoru, sociálního zabezpečení a bezplatného laického vzdělání. Zámořská území vyvátěla s mateřskou zemí celek Francouzské unie. Prezident měl jmenovat ministerského předsedu, ale vláda musela získat důvěru národního shromáždění. Základní chybou této konstituce byla přílišná závislost exekutivy na politických centrálech, která změnila republiku - řečeno slovy de Gaulla - v „balet stran“. Proměnlivý koaliční systém vylučoval důslednou a stabilní vládní politiku. Druhé ústavní referendum se konalo 13. října 1946. Více než 36 % voličů řeklo své ano, 31,2 % bylo opět proti a stejné procento voličů k volebním urnám vůbec nešlo. S těsným vítězstvím vstoupila ústava IV. republiky v platnost.

V listopadu volili francouzští občané již „normální“ národní shromáždění. Ve vyjité atmosféře polarizace domácí politické scény se prosadili komunisté, kteří obsadili 183 poslaneckých křesel. Lidové republikánské hnutí získalo 164 mandátů a socialisté 106. Po přechodném kabinetu Léona Bluma byla v lednu

1947 opět sestavena tripartitní vláda v čele se socialistou Ramadriem. Komunisté ovládli pět ministerstev, mezi nimi i důležité ministerstvo obrany.

Zima 1946-1947 dovršila hospodářské neštěstí. Nedostávalo se uhlí a elektřiny. Zimny vymrzly a od 1. dubna musel být snížen denní příděj chleba. Před pekárny se množily incidenty, došlo i k napadení několika prefektur. Vzestupné křivce inflace čelila vláda zmrazováním mezd. Dělníci a zaměstnanci se bránili stávkami. Mezi komunistickými ministry a většinou kabinetu nevyhnutelně rostly spory o další směr hospodářské politiky a o orientaci zahraniční politiky. S akcelerací studené války se Francie stále více integrovala do západních politických struktur a účast komunistů ve vládě byla zjevným anachronismem. Pravděpodobně posledním podnětem k roztržce se stalo zasedání Rady ministrů zahraničních věcí v Moskvě, kde se Francie ztotožnila a britsko-americkým přístupem k německé otázce. Komunističtí ministři si byli vědomi neudržitelnosti další vládní spolupráce a rozhodli se podstoupit rozhodující střetnutí. V bouřlivé atmosféře velké stávky u Renaulta předložili dne 1. května 1947 ve vládě ultimativní požadavek změny politiky zmrazených mezd. Premiér Ramadier odpověděl mimořádním svoláním Národního shromáždění a nechal hlasovat o důvěře. Pro pokračování dosavadní hospodářské politiky vlády se 4. května vyslovilo 380 poslanců, 186 komunistů a jim blízkých hlasovalo proti. Vzhledem k tomu, že se proti vládě postavili i její komunističtí členové, mohl Ramadier tuto skutečnost označit za porušení solidarity a zbavit komunisty jejích kabinetních křesel.

SSSR byl tímto vývojem znepokojen a Molotov požádal sovětského tituláře ve Francii, aby pozval do budovy zastupitelského úřadu M. Thoreze a seznámil ho s dopisem A. Ždanova. Thorez si mohl dělat poznámky, ale nesměl dostát inkriminovaný dopis do rukou. I tento způsob komunikace je výmluvným svědectvím protektorského vztahu Kremle vůči KSF. Hlavní ideolog sovětského režimu požadoval na ÚV KSF detailní vysvětlení vnitropolitických událostí ve Francii a v celém kontextu jeho dopisu je patrná nespokojenost Moskvy s postupem komunistů, kteří se nechali vymanévrovat z vlády. Napříště měly být všechny závazné kroky KSF předem konzultovány se sovětským vedením. Zdá se, že květnová krize byla pro Stalina posledním impulzem k vyslovení souhlasu se založením Informačního byra komunistických a dělnických stran. Na jeho ustavujícím zasedání v září 1947 byli také francouzští a italská komunisté ostře kritizováni.

Tato skutečnost Thoreze silně znepokojila a požádal Stalina o osobní rozhovor. Ten souhlasil a předseda KSF odecestoval ve vší tajnosti do Moskvy. Stalin přijal M. Thoreze 18. listopadu 1947. Besedy, která se odehrávala v uvolněném ovzduší a v oblaku kouře ze Stalinovy dýmky, se ještě zúčastnili Molotov

a Suslov. V jejím úvodu Thorez vyslovil souhlas s předechozí kritikou francouzských komunistů a požádal Stalina o radu ohledně dalšího postupu. „Hospodář“ nejprve analyzoval vnitropolitické spektrum ve Francii a shodl se s Thorezem na negativním odsudku socialistů, přičemž ostří kritiky směřovalo vůči jejich levicovému křídlu, které „svou demagogii ohlupuje masy a brání jim v přechodu na pozice komunistů“. Thorez se poté ohradil vůči výtkám jugoslávských soudruhů o pozdním a nedostatečném komunistickém odboji ve Francii v letech německé okupace, zdůraznil specifické postavení občanského hnutí odporu i roli generála de Gaulla, kterého komunisté podporovali. Stalin souhlasil a s reminiscencí na předechozí setkání s Thorezem v listopadu 1944 potvrdil, že KSF nemohla v závěru války převzít moc. Jugoslávci byli v jiné vojenskopolitické situaci a navíc je podpořila Rudá armáda. V této souvislosti Stalin přiznal, že Sovětský svaz uvažoval v roce 1944 o pochodu na Paříž. Ověřené také hovořil o sovětských sférách vlivu, jejichž bezpečnost a stabilitu garantuje přítomnost sovětských vojsk. Francie však nebyla v tomto kalkulu zastoupena.

V další části diskuse Stalin nabídl Thorezovi pomoc a snad v žertu se svého partnera dotázel, zda se jí obává přijmout. Thorez odpověděl, že nikoli, ale KSF je dostatečně finančně zajištěna. Ještě před válkou disponovala dvaceti miliony franků a tato suma se později ještě zvýšila. Poté se řeč stocila na zbraně a Stalin nabídl pomoc i v této oblasti. Předseda KSF opět odmítl s tím, že strana si krátce po válce vytvořila dostatečné zásoby zbraní a je připravena na každou eventualitu. Poslední ryze technickým problémem byla otázka radiového spojení mezi KSF a Moskvou. Zde se do rozhovoru vmísil Suslov a upozornil Stalina, že toto spojení již existuje, neboť v Paříži funguje vysílačka, kterou obsluhuje francouzský radiista vyškolený v Moskvě. Thorez poté dodal, že KSF disponuje ještě dalšími radiostanicemi, které může v případě potřeby aktivovat. V závěru setkání se Stalin zajímal o charakteristiky celé řady francouzských politiků a shodl se s Thorezem na hodnocení politické situace v komunistických stranách Itálie, Španělska, Belgie a Velké Británie.

Maurice Thorez opouštěl Moskvu se zjevným uspokojením. Byl přesvědčen, že se mu podařilo rozptýlit Stalinovy pochybnosti o KSF a navíc i upevnit své vedoucí postavení v čele strany. Krátce po návratu do Francie pronesl slova o komunistické podpoře Rudé armády, pokud tato v nadcházející třetí světové válce vstoupí na francouzské území. Thorez zavedl tímto výrokem Komunistickou stranu Francie na dlouhá léta do politického ghetta, kde se mu dařilo i nadále udržovat stalinskou teorii i praxi.

Na podzim roku 1947 kulminovala v zemi sociální a politická krize. Po listopadové generální stávce padla Ramadierova vláda a novým premiérem se stal

Robert Schuman z MRP. Mezitím již v březnu 1947 dospěl generál de Gaulle k rozhodnutí zahájit „druhý odboj“ a 14. dubna oznámil založení Sdružení francouzského lidu, které programově směřovalo k rozbití dosavadního stranickopolitického systému a k nastolení silného režimu prezidentského typu.

Vlády tzv. třetí síly, složené většinou ze socialistů, Lidového republikánského hnutí a radikálů, vzdorovaly tlaku komunistů i gaulistů a společlivou obranu křehké stavby Francouzské republiky viděly v jejím zapojení do západoevropských a posléze i atlantických struktur.

Od červencového převratu v roce 1943, který svrhl Mussoliniho fašistický režim, probíhal ostrý mocenský střet také v Itálii. Proti sobě stály dva tábory. Palácová skupina kolem krále a jeho premiéra maršála Pietra Badoglio, kterou podporovala Velká Británie a volně sdružení antifašistických stran od křesťanských demokratů po komunisty, na něž se do značné míry orientovala severoamerická diplomacie. V září 1943 ustavily antifašistické strany Výbor národního osvobození jako svého druhu vzdorovládu proti Badogliovu kabinetu.

Ke změně došlo po návratu Palmira Togliattiho z dlouholetého exilu v Sovětském svazu do Itálie v březnu 1944. Na zasedání vedoucích představitelů komunistické strany v Neapoli vyhlásil novou politickou taktiku, která byla akceptována i ostatními partnery ve Výboru národního osvobození. Tento kurz, známý jako „neapolský obrat“, nepochybně vycházel ze Stalinova pojetí poválečného pokračování antihitlerovské koalice a požadoval okamžitě vytvořit vládu národní jednoty, přičemž případné spory o formě státního zřízení měly být prozatím odloženy. Výsledkem Togliattiho iniciativy bylo rozšíření Badogliovy vlády, do které koncem dubna 1944 vstoupili zástupci odbojových stran.

V červnu převzal vedení kabinetu Ivanoje Bonomi a dosud jednotné antifašistické seskupení se začalo rozkládat. Diferenční proces se koncentroval především kolem problému očisty státního aparátu. Hlavními propagátory důsledného rozbití levičáckého systému byli vedle komunistů především vlivné Strany akce, která hrála důležitou roli v hnutí odporu vůči Mussoliniho Italské sociální republice na severu země. Proti násilným změnám vystupovali předáci křesťanské demokracie, liberálů, republikánů i monarchistů. Ti všichni se obávali nevyváženého výbuchu revolučního teroru.

Velký rezervovat levicových sil představovalo mohutné odbojové hnutí na průmyslovém severu, dosud ovládaném Němci a Mussoliniho loutkovým režimem. Američané a Britové - bez ohledu na své vojenské potřeby - se snažili tuto aktivitu co nejvíce umrtvit. Maršál Alexander vyzval 10. listopadu 1944 každý denem a v prosinci nezbylo britsko-americkému velení nic jiného, než

uznat „Výbor národního osvobození pro severní Itálii“ za oficiálního reprezentanta italské vlády na dosud okupovaném území. Generální stávka v Miláně dne 28. března 1945 se stala začátkem všeobecného povstání. Povstání Bologna, Modena, 24. dubna povstal Janov a následující noci Turín. Povstání nejen urychlilo osvobození celé země od fašismu, ale otfásilo i dosavadním sociálně-ekonomickým systémem. Celé oblasti, jako například Reggio Emilia, byly pod kontrolou levicových sil.

V tomto období se také profilovala komunistická strana, která za Mussoliniho působila v hluboké ilegalitě bez většího vlivu na veřejnost. Nyní nejen početně vzrostla, ale stala se i vnitřně ukázněnou vojenskopolitickou formací, pro kterou byl protifašistický zápas i třídím bojem. Demonstrativní popravy kolaborantů, ale i tzv. vykořisťovatelů vyvolaly vlnu paniky v celém občanském táboře. Bonomi podal demisi a novým předsedou vlády se stal vldčí představitel severoitalského hnutí odporu Ferruccio Parri. Jeho levicová administrativa však nezvládla hospodářský chaos a musela v listopadu 1945 podat demisi. Vládní otiže převzal předák křesťanské demokracie a někdejší vatikánský knihovník Alcide de Gasperi. Tento kabinet, v němž byli i tři komunističtí ministři, vedl zemi do prvních volebních bojů. Referendum o státním zřízení z 2. června 1946 rozhodlo o republikánské formě státu a v souběžných všeobecných volbách se prosadili křesťanští demokraté, kteří získali 207 poslaneckých mandátů, na druhém místě skončili socialisté se 115 mandáty a komunisté obsadili 104 křesel.

Již toto první poválečné měření sil demonstrovalo charakteristické rozložení italského politického spektra. Komunisté nebyli spokojeni s dosaženým výsledkem a zejména regionální organizace na severu se vyslovovaly pro ozbrojené vystoupení. Ostatně s tímto cílem byly také od konce války vytvářeny ilegální polovojenské oddíly. Americká rozvědka, která tuto činnost monitorovala, hlásila v červnu 1945 svému ústředí ve Washingtonu: „Ozbrojená struktura uvnitř IKS se skládá z 50 000 mužů vyzbrojených moderními zbraněmi. Počítá se s tím, že koncem léta dostane dalších 40 000 mužů vojenské vybavení z Ruska a Jugoslávie. V čele stojí kvadrumvirové Luigi Longo, Ilio Barontini, Francesco Rossio a Giorgio Amendola...“

Proti radikálnímu řešení se však postavil Togliatti a komunisté opět participovali na reorganizované vládě de Gasperiho. Jejím úkolem byla celková sanace národního hospodářství, které se ještě nezpamatovalo z válečné destrukce. Levice prosazovala měnovou reformu a progresivní daňový systém, ale premiér hledal řešení v zahraniční pomoci. V tomto směru měla zásadní význam de Gasperiho návštěva Spojených států v prosinci 1946. Italský ministerský předseda získal ve Washingtonu závazný příslib velkého finančního

úvěru, přičemž jedinou podmínkou bylo opuštění tripartitního modelu vlády. Záminka k rozchodu s komunisty měla být nalezena co nejrychleji.

První možnost nabídl sjezd Italské socialistické strany v lednu 1947. V jeho průběhu vystoupil představitel pravcového křídla Giuseppe Saragat a žádal, aby byla opuštěna politická koncepce Pierra Nenniho, demonstrovaná v obnoveném paktu jednoty s komunisty z 27. října předchozího roku. Když byl odmítnut, opustil sjezd a ohlásil založení nové sociálně demokratické strany. Se Saragatem však odešlo pouze 12 poslanců, takže rozšíření socialistické strany nesplnilo ony předpokládané cíle. De Gasperi sice pod záminkou rozkolu potřeby reorganizoval svou vládu, ale musel ještě ponechat několik křesel socialisticko-komunistické koalici. Bylo ovšem zřejmé, že další spolupráce v rámci tripartismu je nemyšliteľná. Vládní většina prosadila šetření činnosti partyzánů v poslední fázi války, kdy nudý teror změnil oblasti měst Bologna, Reggio nell'Emilia a Modena v trojúhelník smrti. Silně zapůsobilo vyhlášení Trumanovy doktríny. V květnu 1947 se vláda rozpadla. Odešli komunisté i socialisté a Alcide de Gasperi sestavil jednobarevnou vládu převážně z křesťanských demokratů. Levice sice ztratila první kolo, ale zdaleka ještě nebyla porážena. Moskva, která přinejmenším do konce roku 1947 pokládala Itálii, stejně jako Řecko, za zranitelný podbrýšek Západu, nešetřila kritikou na adresu „soudruhů z Říma“. Na ustavující konferenci Informbyra obvinil Ždanov italské komunisty z „přehnaného parlamentarismu“ a podceňování ozbrojeného boje. Luigi Longo okamžitě reagoval poukazem na „zvláštní oddíly, které strana připravuje na hodinu X, na množství a dislokaci zbraní kdykoli pohotových k blízkému povstání“. Longova slova se shodovala s memorandumem severoamerického velvyslance Jamese Dunna z 5. září 1947 o existenci vojenské organizace IKS: „Její celková síla se nyní odhaduje na 30 až 50 tisíc mužů, z nichž většina je soustředěna v Lombardii.“ Přes Togliattioho skepsi se o ozbrojeném vystoupení a následném převzetí moci v severní Itálii stále diskutovalo ve špičce mezinárodního komunistického hnutí, o čemž mj. svědčí i Rákosioho dopis Stalinovi z 22. března 1948. Zdá se, že sovětská negace této mocenské alternativy souvisela nejen s vnitropolitickým vývojem na Apeninském poloostrově a mezinárodními souvislostmi Trumanovy doktríny, ale i s jugoslávskou krizí, která zkomplikovala postavení Moskvy v jihovýchodní Evropě.

Ústavodárné shromáždění schválilo 22. prosince 1947 novou italskou ústavu s mnoha demokratickými prvky, jež garantovaly rozvoj občanské společnosti. V parlamentních volbách dne 18. dubna 1948 získali křesťanští demokraté absolutní většinu, 304 z 574 poslaneckých křesel. Již v červnu 1947 se Itálie připojila k Marshallovu plánu stejně jako Francie, a v roce 1949 se obě země staly zakládajícími členy Severoatlantické koalice.

„Vůdce z boží lásky“, generál Francisco Franco y Bahamonde, dobře znal cenu svého vítězství. Španělsko téměř vykrvácelo v občanské válce a po pádu republiky prožívala frankistická diktatura léta velkého hladu. Hospodářská katastrofa limitovala zahraniční politiku. V březnu 1939 sice přistoupil k Paktu proti Kominterně, v květnu opustil Společnost národů, ale na blížící se evropskou válku pohlížel se značnými obavami. Ta mohla vést nejen k porážce států Osy, ale i ke změně poměrů na Pyrenejském poloostrově. Přes zjevné sympatie k Německu a Itálii zaujal Franco vůči konfliktu rezervované stanovisko. V září 1939 vyhlásilo Španělsko neutralitu, kterou po kapitulaci Francie změnilo na statut „neválčící země“. Přepadení Sovětského svazu vytvořilo novou situaci. Franco interpretoval válku jako krizové tažení proti komunismu a 17. července 1941 oznámil vytvoření Španělské dobrovolnické divize (Division Española de los Voluntarios, zařazená jako 250. pěší divize Wehrmachtu, podle barvy košil jejich příslušníků byla také nazývána Modrou divizí - División Azul), která odjela na sovětské válčiště v říjnu 1941. Nejprve konala tylovou službu v oblasti Smolenska a posléze byla zcela rozbita na přístupech k Leningradu.

Obrat ve druhé světové válce v roce 1943 zasáhl i soudržnost Osy. Franco postupně uvolňoval vazby k Německu. Odvolal ze Sovětského svazu zbytky Modré divize, obětoval vůdkčího představitele Falangy Serrana Suñera, kterého ve funkci ministra zahraničí vystřídal probritsky orientovaný generál Jordana, a zdráznil neutralitní rýsy své politiky. V květnu 1944 zastavil vývoz wolframu do říše a Winston Churchill ocenil tuto skutečnost v jednom ze svých projevů v Dolní sněmovně. V propaganďe Franco akcentoval hesla o obraně křesťanské Evropy před ateistickým bolševismem. V rozhovoru pro americkou tiskovou agenturu z 3. listopadu 1944 zdůraznil, že „Španělsko nikdy nebylo fašistickou zemí a nemělo svazky se státy Osy“. Toto prohlášení vyvolalo bouřlivou odezvu ve spojeneckém světě, jehož tisk charakterizoval caudillovo vystoupení jako „špatný pokus o získání místa v připravované mezinárodní organizaci“. V této souvislosti zaslal F. D. Roosevelt severoamerickému velvyslanci v Madridu Armouroví v březnu 1945 dopis, ve kterém mj. zdůraznil: „Jelikož se nynější španělská vláda dostala k moci pomocí fašistické Itálie a nacistického Německa a podle těchto vzorů zavedla v zemi totalitní režim, je pochoptejně předmětem nedůvěry velmi mnoha amerických občanů, kteří nepovažují za správné, aby Spojené státy udržovaly styky s takovým režimem.“ Britsko-americký tlak směřoval k prosazení postupné liberalizace diktatury. Možný rozsah ústupků naznačil ministr zahraničí de Leguerica v roz-

hovoru s Normanem Armourem v polovině dubna 1945, kdy hovořil o možnosti „obnovení monarchistické formy vlády, vytvoření královské rady, omezení cenzury pro zahraniční novináře, částečné amnestie pro politické vězně.“

Mezitím vystoupil v exilu pretendent trůnu Don Juan, který 19. března 1945 publikoval svůj Manifest z Lausanne, ve kterém zdůraznil princip konstituční monarchie. Ta měla být reálnou alternativou vůči aktivitám republikánské opozice. Manifest dále proklamoval, že Frankův režim byl od svého počátku inspirován totalitními mocnostmi a jako takový nemá v poválečné Evropě šanci na přežití. Don Juan nabízel tradiční monarchii, která „zajistí obnovu konstitučního politického systému se všemi občanskými právy a sociální spravdností“. Don Juan však neměl přesnou představu o situaci v zemi. Franco měl podporu nejen špiček španělské společnosti, ale i velké části středních vrstev, které byly stále frustrovány občanskou válkou a obávaly se jakékoli změny.

V den podpisu německé kapitulace přerušilo Španělsko s Berlínem diplomatické styky a 11. května zaslal Franco W. Churchillovi dopis s návrhem na spolupráci proti komunismu a Sovětskému svazu. Konferenčnímu plénu v San Franciscu bylo určeno caudillovo interview s korespondentem United Press International: „Španělsko je na cestě k dosažení politické svobody. Nikdy jsme nebyli spojencem Hitlera, nevstoupili jsme do války a varovali jsme Mussoliniho před útokem na Francii. Přejeme si spolupracovat s Anglií a Spojenými státy.“

OSN iniciativu Madridu odmítla a neakceptovala ani kosmetickou úpravu režimu z července 1945, kdy byla vydána tzv. Charta Španělů, která proklamovala limitované občanské svobody. Franco stále manévroval. V létě reorganizoval za pomoci katolické církve vládu, přičemž vlivní představitelé fašistické Falangy byli odsunuti do pozadí. Postupimská konference však žádost nového madridského kabinetu o vstup do OSN rovněž zamítla. Státní departement publikoval v té době edici dokumentů o španělském vztahu k Ose a ukončené nacistické prameny potvrdily existující vazby mezi Španělskem a hitlerovským Německem. De Gaullova vláda zase oznámila, že ve Španělsku nalezlo azyl přes 100 000 nacistů a francouzských kolaborantů. Ve skutečnosti oněch běženců nebylo tolik, nicméně do Španěl se uchýlili příslušníci rumunské Železné gardy, chorvaští ustašovci, aktivisté režimu ve Vichy, z jedinců to byli například Otto Skorzeny či belgický fašista Léon Degrelle. Také organizace ODESSA (Organisation der ehemaligen SS-Angehöriger) vybudovala na španělském území svou záchytnou síť.

Souběžně s úsilím Madridu o metamorfózu stávajícího autoritativního systému probíhala i rozsáhlá politická aktivita republikánského exilu, především

v zemích Latinské Ameriky. Úsilí vrcholného exilového orgánu - Španělské Junty osvobození - se soustředilo na ovlivnění zakládající konference OSN. Exilu nescižilo, že Frankovo Španělsko nebylo pozváno do San Franciscu. Požadoval minimálně deklaraci, která by madridský režim politicky a morálně dehonestovala. V tomto směru zástupci Junty kontaktovali mexickou delegaci, která po delším jednání souhlasila s přednesením stížnosti vůči Frankovu Španělsku. Mexiko poté na plenárním zasedání 19. července 1945 skutečně předložilo návrh rezoluce, jež by zabránila přijetí do OSN těm zemím, které se podílely na ozbrojeném boji vůči Spojeným národům. Rezoluce byla přijata aklamací a stala se součástí Závěrečného protokolu konference. Přestože se výslovně nezmiňovala o frankistickém režimu, stala se počátkem intenzivní diplomatické ofenzivy vůči Madridu.

Ještě v průběhu konference v San Franciscu - 29. května 1945 - prezentoval tajemník Junty Indalecio Prieto základní etapy exilové snahy o obnovení republiky - odsouzení a zavržení Frankova režimu na ustavující konferenci OSN, přerušení diplomatických styků s Madridem, vytvoření vlády v exilu a její uznání.

V souladu s tímto programem byla v srpnu 1945 ustavena španělská prozatímní vláda v exilu v čele s Josém Giralem. Jejím prvním úkolem bylo získat mezinárodní uznání a tím i širší politickou podporu. Již 28. srpna uznalo Giralův kabinet Mexiko, které ostatně nikdy neuznalo Franka a nikdy také nezrušilo republikánský zastupitelský úřad. Dne 10. září uznala Giralova Guatemala, 13. září Panama a 8. listopadu Venezuela. Tím také skončila první fáze uznání. Giralova neuznala de iure žádná z velmocí, západní mocnosti nepřikročily k úplnému přerušení diplomatických styků s Frankem a Sovětský svaz prozatím zaujal vůči exilové reprezentaci zadržlivé stanovisko.

Stalinův vztah ke Španělsku se vyvíjel v celkových souvislostech světového dění. Po červnu 1941 se Kominterna pokusila aktivizovat na Pyrenejském poloostrově partyzánské hnutí. Gerila se však stala reálnou až v roce 1944. V osvobozené jižní Francii se zformovalo byro ÚV KSS pro ilegální práci ve Španělsku, které disponovalo asi 15 000 bojovníky, většinou již zkušebními maquisity z francouzského hnutí odporu. V září byla připravena operace v pyrenejském údolí Arán. Cílem útoku, který začal v noci na 3. října 1944, bylo zmocnit se jednoho města a části území, ustavit zde prozatímní vládu, která by vzápětí požádala o uznání mocnosti antiřisnické koalice. Za celou akci odpovídal Santiago Carillo, který stál v čele stranického vedení na jihu Francie. Franco koncentroval proti partyzánům značné vojenské síly, expediční korpus byl po týdenních bojích poražen a jeho zbytky se stáhly zpět do Francie. Porážka v údolí Arán přiměla centrálu KSS v Toulouse ke změně taktiky

a k návratu ke klasickým metodám partyzánského boje menších ozbrojených skupin.

Na konci roku 1944 se Stalin sešel v Kremle s Dolores Ibárruri a vyslovil se pro zvýšenou aktivizaci partyzánské války ve Španělsku. Přislíbil všestrannou pomoc, zbraně měly být dopraveny přes jižní Francii. Již v listopadu odletěl z Moskvy do Toulouse někdejší velitelé republikánské armády Líster, Modesto a Cordón a nyní je následovala i Dolores Ibárruri. Po jejím příjezdu byly organizovány generální štáb partyzánské války, velitelská škola a výcviková střediska, některá i v severní Africe. Ohniska gerily vznikala nejen v Katalánsku, ale i v Asturii, Galicii a ve vzdálené Andalusii. Kapituluje Německa zvýšila naděje na brzký kolaps frankismu a ve Španělsku se vzdmutla nová vlna ozbrojených srážek.

V Postupimi sovětská delegace aktualizovala španělskou otázku. Stalin se netajil svým zájmem na pádu Frankova režimu, i když přirozeně nezdůrazňoval, že případné vytvoření republikánské vlády levicového typu by znamenalo nejen změnu strategické situace ve Středomoří, ale i v celé západní Evropě. Nejvyšší sovětský představitel neztrácel čas a již ráno 17. července na prvním předběžném setkání s Trumanem navrhl kolektivní přerušení diplomatických styků s Frankem. O dva dny později předložil Molotov poradě tří ministrů zahraničních věcí předběžný text příslušné rezoluce, která vede diplomatické ostrakizace Franka hovořila i o podpoře demokratických sil ve Španělsku. Tento druhý článek rezoluce otevřel cestu i k možné ozbrojené intervenci. Proti sovětskému návrhu se osíle postavil W. Churchill. Pyrenejský poloostrov byl vždy v orbitu britského zájmu. Severoamerický prezident byl v diskusích o Španělsku většínou pasivním posluchačem, předně ještě nejvíl příliš velké pochopení pro problém evropské rovnováhy sil a navíc byl ovlivněn předchozím negativním vztahem Rooseveltovy administrativy vůči Madridu. Jediným Stalinovým oponentem byl Churchill, který se jinak netajil svou osobní averzí vůči Frankovi, ale argumentoval tím, že přerušení by posílilo caudillovu diktaturu. Především však charakterizoval sovětskou formulaci o podpoře demokratických sil jako zásah do vnitřních záležitostí druhého státu a porušení Charty OSN. Navíc zde bylo nebezpečí reprízy občanského konfliktu.

Stalin nakonec ustoupil a souhlasil s textem, který byl publikován 2. srpna a jehož prostřednictvím tři velmoci oznámily odmítnutí španělské žádosti o přijetí do OSN. Republikánský exil v Latinské Americe nemohl samozřejmě nic vědět o průběhu diskuse v Postupimi a deklarovaný text chápал jako své jednoznačné vítězství. Odtud vedla již přímá cesta k vytvoření Giralovy vlády, aniž by její tvůrci tušili, že tím poněkud zkrátili sovětské plány.

V druhé fázi zápasu o Španělsko byla iniciátorem diplomatické ofenzivy

Francie. Na podzim roku 1945 narůstala v západní Evropě kritická atmosféra vůči Frankovi. Spojené státy zveřejnily Rooseveltův dopis Normanu Armourovi, v němž autor zdůraznil totální rysy španělské diktatury a vyjádřil své přesvědčení, že po vítězství koalice nad Německem budou z evropské pospolitosti vyloučeny všechny fašistické a polofašistické režimy. Rovněž laburistický ministr zahraničí Bevin vyjádřil počátkem prosince 1945 obecnou necht britské veřejnosti vůči caudillovi. Silná protifrankistická animozia vládla ve Francii a již v pozdním létě zazněly v její poslanecké sněmovně návrhy na plné uznání Giralovy vlády. Generál de Gaulle oponoval, nicméně tlak pokračoval a tak 12. prosince 1945 předal ministr zahraničí Bidault velvyslancům Velké Británie a Spojených států nótu, v níž francouzská vláda vyzvala obě mocnosti k přerušení diplomatického kontaktu s Frankem, Madrid se ocitl v choulostivé situaci. S návrhem vystoupila nekomunistická země, a to v čase, kdy se již Giralovi dostalo slavnostního uznání ze strany několika zemí Latinské Ameriky. Navíc přirozeně působil geografický faktor, společná francouzsko-španělská hranice se již stala ohniskem partyzánské války.

Zatímco Spojené státy přijaly francouzskou iniciativu pozitivně, Velká Británie i nadále odmítala přerušit styky s Madridem. Bevin negoval i Francii navrhovanou třistrannou konferenci o španělské otázce, přestože Spojené státy s jejím konáním souhlasily. Francie nebyla uspokojena tímto odkladným manévrem Velké Británie a o radikalizaci jejího dalšího postupu rozhodly dvě skutečnosti. Ústavodárné shromáždění v Paříži přijalo v lednu 1946 naprosto jednohlasně rezoluci o podpoře předchozího postupu vlády ve španělské kauze. A její hlavní oponent - generál de Gaulle - podal 19. ledna demisi. Do této situace přišla v únoru zpráva o popravě Cristiana Garcii a jeho gerilové skupiny. Ve Francii se zvedla bouře odporu vůči Madridu. Garcia byl legendárním účasníkem francouzského hnutí odporu. Také Británie oficiálně protestovala proti provedené exekuci. Dne 27. února Francie oznámila Velké Británii a Spojeným státům, že hodlá předložit španělskou otázku Radě bezpečnosti OSN. Dále Paříž navrhla vyhlásit blokádu španělských hranic.

Londýn, který se obával další eskalace francouzské politiky vůči Frankovi, přistoupil na vydání deklarace tří západních mocností, jež byla publikována 4. března 1946. Její tón byl zdánlivě tvrdý, požadovala pokojné odstranění caudilla, ale přes slovní radikalismus měla třistranná deklarace své limity - odmítala zahraniční intervenci a odložila přerušení diplomatických styků. Giralův exilový kabinet byl výsledným efektem dokumentu rozčarován.

Španělská vláda, která byla v krajně obtížné hospodářské situaci - zemi hrozil hladomor - mobilizovala veřejnost na obranu vlasti. Franco neustále

vystupoval a vyzýval ke sjednocení národa proti „bezbožnému světu“. V tomto ohledu získal především podporu venkova, což pocítili i partyzáni na severu, kde byli rolníky, kteří se ještě ani nevzpamatovali z důsledků občanské války, většinou odmítání. Třistranná deklarace přišla i do měnicí se mezinárodní situace - den po jejím vyhlášení, 5. března 1946, přednesl W. Churchill svůj známý projev ve Fultonu.

Mezitím v lednu a v únoru 1946 zasedalo v Londýně první řádné shromáždění OSN. Delegation Panamy navrhla rezoluci o Španělsku, která byla po norském dodatku vcelku bez problémů přijata. Rezoluce prakticky opakovala závěry ze San Francisca a ve svém třetím článku nepřimo vyzvala členské státy OSN k přerušení styků s Madridem. Po ukončení Valného shromáždění se diskuse o španělské otázce přenesla na fórum Rady bezpečnosti. Francie, která byla stále pod silným tlakem veřejnosti, zvláště KSJF a odborové centrály CGT, iniciovala 12. března projednávání španělského problému s tím, že „vnitřní situace ve Španělsku může ohrozit mír a mezinárodní bezpečnost“. Nejen Británie, ale nyní i Spojené státy zaujaly vůči pařížské aktivitě zdrženlivý postoj. Přístup Blíhého domu byl ovlivněn G. Kennanem, který právě počátkem února 1946 a ještě v březnu téhož roku zaslal do Washingtonu obsáhlé depeše, ve kterých mj. upozornil na sovětské politické a strategické zájmy ve Španělsku, které jsou „zcela protikladné zájmům Spojených států ve Středomoří“. Moskva de facto podpořila závěry Kennanovy analýzy, když 7. března 1946 adresovala Spojeným státům diplomatickou nótu, v níž podpořila ohlášenou francouzskou iniciativu prezentovat španělskou kauzu v Radě bezpečnosti. Následná diskuse v Radě vyzněla do prázdna a Francie 25. března oznámila velmocem, že se vzdává dalšího jednání o španělské otázce, neboť se chce vyhnout „sporům mezi velmocemi a spojenci“.

Po francouzském ústupu inicioval Sovětský svaz vystoupení polského delegáta, který se 8. dubna 1946 obrátil na generálního tajemníka OSN se žádostí, aby španělská otázka byla bezodkladně vzata na pořad dne. V této souvislosti Moskva také doporučila zemím své zájmové sféry ve východní Evropě navázat v dohledné době diplomatické styky s Giralovou vládou, přestože ona sama byla i nadále vůči většinou socialistickému exilu silně zdrženlivá. Polsko uznalo Giralu již 4. dubna 1946, Jugoslávie 16. dubna, Rumunsko 4. června, Československo 22. srpna, stejně tak i Maďarsko, Albánie 29. října a Bulharsko 29. listopadu 1946. Tím také skončil kalendář uznání.

Dne 17. dubna 1946 začala v Radě bezpečnosti diskuse o Španělsku. Polský delegát Oskar Lange označil Frankův režim za zdroj mezinárodního neklidu a v souladu s článkem 41 Charty požádal, aby Rada bezpečnosti doporučila členským státům OSN přerušit diplomatické styky s Madridem. Diskuse pak-

pokračovala do 29. dubna, kdy bylo rozhodnuto předat celou záležitost zvláštnímu podvýboru, jehož úkol spočíval v posouzení, zda Španělsko skutečně představuje hrozbu míru. Jeho výsledná zpráva z 1. června obsahovala kompromisní tezi o Frankově Španělsku jako potencionálním nebezpečí pro světový mír. Kauza se vrátila do Rady bezpečnosti a po dalších obtížných jednáních byla nakonec 12. prosince 1946 přijata většinou pléna Valného shromáždění rezoluce, která jednak potvrdila vyloučení Španělska ze všech orgánů OSN, a souběžně doporučila členským státům organizace odvolat své zástupce z Madridu. V dalších týdnech a měsících byl veden zápas o realizaci této rezoluce. Argentina otevřeně odmítla doporučení OSN, demonstrativně vyslala do Španěl svého nového velvyslance a v lednu 1947 podepsala s Madridem obchodní dohodu o dodávkách obilí a masa, které v hodině dvanácté odvrátily hrozící hladomor. Eva Perónová, která doprovázela první zástupky potravin, byla ve Španělsku přijímána v atmosféře nadšení a s pocity vskutku královskými. Jinak byla ovšem situace Frankova režimu i nadále kritická, zvláště když Spojené státy zpřístupnily svůj přístup k Madridu v duchu rezoluce z 12. prosince 1946. Nelze v této souvislosti nepoukázat na dvojitý metr OSN. Na jedné straně byla deklarována bezesporu oprávněná kritika Frankovy diktatury a úsilí Spojených národů směřovalo k obnově občanských svobod ve Španělsku, ale na druhé straně tatáž organizace zavírala oči před vnitropolitickými poměry v Sovětském svazu, přičemž stalinový totalitní systém byl daleko propracovanejší a účinnější než Frankův autoritativní režim.

Několik dní před přijetím rezoluce VS OSN přiletěla do Moskvy Dolores Ibárruri a večer 9. prosince referovala Stalinovi o dosavadních výsledcích parizyánské války. Přestože v minulých dvou letech proběhlo téměř 2 000 ozbrojených srážek různého typu, jejich skutečný efekt nebyl příliš velký a Stalinova skepse ohledně budoucího vývoje byla oprávněná.

V průběhu roku 1947 se začaly rýsovat první posuny ve vztahu k Madridu. Velká Británie se již zřetelně distancovala od doporučení OSN. Byla si vědoma toho, že caudillo je i přes značné potíže, párem situace a ekonomické sankce jsou prakticky neúčinné. Také Spojené státy přehodnotily svou politiku vůči Pyrenejskému poloostrovu. V polovině třetího Kennanovo plánovací oddělení Státního departamentu předložilo Trumanovi zprávu o severoamerickém vztahu ke Španělsku, která otevřeně konstatovala, že dosavadní politika velmocenského tlaku de facto posílila Frankův režim a vzdálila španělský lid od Spojených států. Dokument dále konstatoval absenci jakékoli přijatelné alternativy - včetně exilové vlády - vůči Frankovi. Odtud i závěr, který doporučoval Spojeným státům hledat cestu k normalizaci vztahů s Madridem, přičemž by „neměly ztratit ze zřetele nutnou podporu transformačním procesům“.

Mezitím se nachýlili podzimní čas pravidelného zasedání Valného shromáždění OSN a polská delegace opět naznačila možné projednávání španělské otázky. V této souvislosti upozornila na skutečnost, že od rezoluce z 12. prosince minulého roku uplynula dostatečně dlouhá doba a ve Španělsku nejsou patrné žádné výrazné změny. Proto je nutné svolat Radu bezpečnosti a dosáhnout konsensu pro uvalení politických a hospodářských sankcí. Polská aktivita se nesetkala s obecným souhlasem a Argentina navrhla španělskou otázku stáhnout z programu OSN. Kompromisní návrh rezoluce, který pouze potvrdil závěry z prosince 1946, získal 29 hlasů, 16 bylo proti a mezi nimi i důležitý hlas Spojených států, které již začaly uplatňovat onu Kennanovu koncepci vstřícného vztahu. V první polovině roku 1948 čtyři latinskoamerické republiky normalizovaly své styky se Španělskem a postupně přibývaly i další státy. Exil prožíval první velkou krizi. V květnu 1949 Polsko opět vystoupilo s návrhem zákazu prodeje vojenského materiálu do Španělska, ale Brazílie, Kolumbie, Peru a Bolívie podaly protinávrh, který doporučoval obnovit naprostou volnost jednání vůči Madridu. Obě rezoluce byly předloženy plénu OSN a latinskoamerická rezoluce uspěla, kdežto polská nikoli. Americké republiky vzápětí navrhly revokovat rezoluci z prosince 1946 a 38 hlasů souhlasilo, kdežto pouze 10 členských států OSN bylo proti. Exil tím ztratil politický terén, přestože jeho vlády skomíraly prakticky až do Frankovy smrti v roce 1975. Již v roce 1952 se Španělsko stalo členem UNESCO a v roce 1955 bylo přijato do OSN.

Změna mezinárodního klimatu byla podmíněna i určitou transformací Frankova režimu. Vedle křesťanských akcentů přispěla k prolomení ostrakismu i obnovená monarchistická myšlenka. Již v září 1946 vypracoval caudillov intimus admirál Carrero Blanco memorandum, které obsahovalo dvě konstanty: Velká Británie a Spojené státy nikdy nepřipustí zahraniční intervenci a budoucnost Španělska je v monarchii. Podmínky jejího obnovení měl ovšem stanovit sám Franco. V této souvislosti admirál zdůraznil nutnost dohody s Donem Juanem. Generalissimus, který se jinak netajil svým přezíravým vztahem k Bourbonům, aktivoval tajný kontakt s Donem Juanem a neoponoval jeho záměru přesídlit do Portugalska. Část mocenské elity podpořila myšlenku smíru s monarchií a adresovala v tomto smyslu Frankovi dopis, který podepsalo 458 předních osobností. Caudillo však netoleroval sebestmenší náznak opozice a iniciátora dopisu, generála Kindelána, poslal do vyhnanství na Kanárské ostrovy.

V této situaci navrhl Carrero Blanco Frankovi, aby využil velkého potenciálu důvěry, který byl mj. i výsledkem silného vnějšího tlaku, a začal jednat o svém nástupnictví. Krátce po vyhlášení Trumanovy doktríny byl k 27. březnu

1947 připraven nový zákon o obnově monarchie, kde ovšem až do své smrti vládně „Caudillo de España y de la Cruzada, generalísimo de los Ejércitos, Don Francisco Franco y Bahamonde“. Ten si také podržel právo vybrat svého nástupce. V červencovém referendu vyslovila většina Španělů souhlas s návratem k monarchii a o rok později se uskutečnila na palubě vládní jachty Azor Frankova schůzka s Donem Juanem. Jejím výsledkem byla předběžná dohoda o následnictví Juanova nejstaršího syna infanta Juana Carlose, kterému bylo tehdy deset let. Mladický princ musel předsídlit do Španělska a podrobit se Frankem nařízené církevní a vojenské výchově.

V souladu s Trumanovou doktrínou a následnou pomocí Řecku a Turecku hledaly Spojené státy strategické zázemí ve Středomoří. V únoru 1948 navštívil Madrid velitel amerického válečného námořnictva admirál Forrest Sherman, sešel se i s Carerem Blancem, vždy připraveným demonstrovat geopolitický význam Španělska. V březnu 1948 dosáhl senátor ze státu Wisconsin Alvin O'Konski začlenění Španělska do Marshallova plánu, ale Trumanova administrativa celou záležitost prozatím zablokovala. Změna nastala až po 4. listopadu 1950, kdy OSN s konečnou platností zrušila svou rezoluci o ostrakismu Španělska z roku 1946. Ještě v listopadu schválil Kongres úvět Španělsku ve výši 62,5 mil. dolarů a v prosinci byl jmenován nový americký velvyslanec v Madridu, první po čtyřech letech. Španělsko sice i nadále nepatřičněovalo na Marshallově plánu a nebyla mu nabídnuta účast v NATO, ale čas exkomunikace definitivně skončil.

Studená válka přispěla ke stabilizaci částečně transformovaného Frankova režimu a tuto skutečnost si uvědomili i v Kremle. V létě roku 1948 byli Ibárruri, Carrillo a partyzánský velitel Anton, kteří se tehdy nacházeli ve Francii, vyzváni k návštěvě Moskvy. Počátkem září byli přijati k zásadnímu pohovoru se Stalinem, který jim kategoricky přikázal ukončit gerilovou válku. Španělé byli zaskočeni, pokoušeli se oponovat, ale Stalin trval na svém a nazval přítomné funkcionáře ultralevičáky. Časová shoda se Stalinovým odmítnutím ozbrojeného vystoupení v severní Itálii nebyla náhodná.

Po návratu do Paříže svolala Dolores Ibárruri na konec září mimořádné zasedání politického byra ÚV KSS, na které byli přizváni i partyzánské velitelé ze Španělska. Hlavní referát přednesl Vicente Uribe, kopie jeho textu byla přes sovětskou ambasádu poslána do Moskvy. Uribe navrhl změnit dosavadní taktiku strany a netajil se tím, že je to přání samotného Stalina. Politbyro sice přijalo rozhodnutí o ukončení gerily, ale jeho realizace byla obůžná a protáhla se až do roku 1950. Doprovodná demoralizace umožnila španělským bezpečnostním silám provést řadu úspěšných protipartyzánských akcí.

XVIII. Německá otázka a vznik Severoatlantické aliance

Řešení německé otázky bylo klíčem k poválečnému uspořádání Evropy. Nikdo nepochyboval o odpovědnosti hitlerovského Německa za rozpoutání ničivé světové války, a tudíž ani o bezpodmínečném odevzdání poraženého státu do politické moci vítězů.

Představy a plány antihitlerovské koalice

Jednání o budoucnosti Německa začala záhy po vytvoření spojenecké koalice. Již v průběhu rozhovorů mezi Stalinem a britským ministrem zahraničí Edenem v prosinci 1941 byly diskutovány problémy mírové obnovy starého kontinentu. Závěrečné komuniqué sice zdůraznilo nutnost „důležitého rozdělení hitlerovského Německa“, ale konkrétní představy o jeho dalším vývoji včetně případných teritoriálních změn, byly různé. Američané od plánu Sumnera Wellse z roku 1942 uvažovali o možném rozčlenění německého prostoru, Britové preferovali koncepci federativního uspořádání střední Evropy a Rusové reagovali na všechny předkládané projekty zdězílivě, aniž by vystoupili s vlastním řešením.

Například na konferenci v Teheránu, 1. prosince 1943 v podvečerních hodinách předložil F. D. Roosevelt plán na rozdělení Německa. Prvním samostatným státem mělo být teritoriálně zmenšené Prusko, pro druhý státní celek byly vyčleněny Hannovera a severozápadní oblasti Německa. Jádrem třetího útvary bylo Sasko a okolí Lipska. Čtvrtý komplex zahrnoval Hesensko, území jižně od Rýna a stará vestfálská města. Do pátého státu prezident zařadil Bavorsko, Bádensko a Württembersko. Strategicky významný Hamburk, Kielský kanál, Portůň a Sársko měly být podřízeny správě a kontrole Spojených národů, případně čtyř mocností. Prezidentův plán nebyl konzultován se Státním departementem a dodnes jsou vedeny spory o možném autorském podílu státního podtajemníka Sumnera Wellse či Henryho Morgenthaua.

Na Roosevelťův návrh bezprostředně reagoval Churchill úvahou o možné izolaci Pruska od ostatního Německa a v této souvislosti opět aktualizoval myšlenku dunajské federace. Stalin oponoval, ale nevystoupil s konkrétním protinávthem. Pouze v rozhovoru s prezidentem naznačil, že by v budoucnu bylo možné zabránit opětovné militarizaci Německa vytvořením sítě vojenských základů spojeníů na jeho území.